

Alapművek és repertoárfrissítés

– Kollár Imre, a Debreceni Filharmonikus Zenekar vezető karmesterének elképzelései jelenről és jövőről –

– Magyarországon ritka jelenség, hogy egy fiatal, annak idején a Magyar Televízió Karmesterversenyén is díjat nyert karmester hosszú évek óta vezető karmestere egy vidéki szimfonikus zenekarnak, ott jól érzi magát annak ellenére, hogy lakhelye és minden gyökere Budapesthez köti. Minden bizonnyal komoly szakmai indoka van ennek a kitartásnak, amely egyébként az együttes egyenletes színvonalas produkcióin is érződik.

– Hat éve dolgozom az együttesel, ami önmagában véve nem nagy idő. Azért tűnhet ez soknak, mert 25 évesen kezdtem el ezt a munkát, akkor lettem vezető karmester. Valóban kevés arra a példa, hogy ilyen fiatalon valaki egy nagyvárosi szimfonikus zenekar vezető karmestere legyen. Ha most, 31 évesen kaptam volna ezt a lehetőséget, mindenki azt mondaná: tehetséges fiatalember, éppen a helyén van, hiszen vidéki város zenekarának vezető dirigense. Mindennek azonban hat éve és én változat-

lanul úgy gondolkodom a pályáról: tanulni kell. Minden karmesternek folyamatos tanulásra van szüksége mondjuk hatvan éves koráig, amíg némi tapasztalatra szert nem tesz. A repertoár ugyanis hatalmas – mindent nem lehet megismerni, de minél töb-

bet azért lehet. Nemrég gondolkodtam el azon, hogy bár valóban korán kezdtem a pályát, de még ha száz évig is élek, esélyem sincs a zeneirodalom leginkább alapvető műveinek végigvezénylésére. Folytonosan az a riport cseng vissza a fülemben, amit Soltival készítették nem sokkal halála előtt és arra a kérdésre, hogy milyen fontos mű maradt ki repertoárjából, a köztudottan sokat koncertező, elismert Wagner-dirigens Solti György így válaszolt: a Mesterdalnokok. Megdöbbenő kijelentés és megerősít elképzelésemben: tanulásra, folyamatos vezénylésre, repertoárépítésre ideális hely Debrecen.

– Annak idején, 25 évesen, milyen szándékokkal kezdett Debrecenben a munkához? Megérkezett és folytatta ott, ahol elődje abbahagyta, vagy konkrét repertoárépítési, -változtatási szándékkal ült le a pulpituson?

– Egyetlen konkrét változtatást óhajtottam. Elődöm ugyanis szerette műsorra tűz-

Zenekarok a történelmi Magyarország területén

Állami Filharmónia Kassa – Szlovákia

Kelet-Szlovákia legnagyobb szimfonikus zenekarát és annak intézményét dr. Julis Klein zenekari igazgató és dr. Ján Süli Kassa Óváros polgármestere mutatta be Miskolcon, a Kelet-Európai Szimfonikus Zenekari Fesztivál első konferencia napján.

Rövid bemutatkozás

A Szlovák Állami Filharmónia Kassa együttesét Szlovákia második hivatásos szimfonikus zenekaraként alapították 1968-ban. Székhelye Kassa városában, a keleti régió negyedmilliós nagyvárosában van. A városban négy egyetem, számos kutatóintézet, színház, galéria és múzeum működik.

Megalakulása óta a zenekar a szlovák előadó-művészet kül- és belföldön egyaránt elismert képviselőjévé nőtte ki magát, amiről több, mint 200 művet sorolót, tekintélyes diszkográfia tanúskodik. A darabok elsősorban a 19. századi szimfonikus repertoárt képviselik, de sok olyan művet is tartalmaznak, amelyeknek ez az első hangrögzítésük. Az együttes közel kilencven tagja konzervatóriumot, illetve a nevezetes európai zeneakadémiák valamelyikét végezte. Sokan közülük nemzetközi versenyek díjazottjai.

Külföldi útjai során a zenekar járt Európában, Észak-Amerikában és Ázsiában, hangversenyezett szinte minden fontos kulturális központban: Bécsben, Salzburgban, Berlinben, Budapesten, Prágában, Lisszabonban, Antwerpenben, Barcelonában, Athénban, Reimsben, Hong-Kongban, Luxembourgban, New York-ban és más helyeken is. Az együttes történetének csúcspontját jelentette az 1994-es Egyesült Államokbeli debütáló turné, ami a független Szlovák Köztársaság egyik nagy szimfonikus zenekarának első fellépése volt.

A zenekar elismert karmesterekkel és a világ minden tájáról érkező neves szólistákkal dolgozik. Köztük is leghíresebb Luciano Pavarotti volt; a vele való együttműködést munkássága elismeréseként értékelte a zenekar.

Repertoárján nemcsak a zeneirodalom ismert alkotásai szerepelnek, hiszen sok szlovák zeneszerző művét is tette ismertté

már a nyilvánosság számára hangversenyen, rádió- és televíziós felvételen, CD-n.

Több mint 100 CD-t publikált már a Naxos, a Marco Polo és más cégeken keresztül szerte a világon. Ezekon sok első felvételes mű is hallható: Waldtaufel, Raff, Rubinstein, Furtwängler, Spohr és Suppé eddig még nem megjelent darabjai. Nagy sikere volt és komoly nemzetközi figyelmet keltett ifjabb Johann Strauß műveinek hangzó összkidása.

Mindennapos koncertjei mellett két nagy nemzetközi zeneünnepeket is szervez a Szlovák Állami Filharmónia Kassa – májusban a Zenélő Tavasz Fesztivált, szeptemberben pedig az Orgonafesztivált. Ilyen alkalomkor rangos szimfonikus zenekarok (például a Moszkvai Állami Szimfonikus Zenekar, a lipcsei Gewandhausorchester, a Szentpétervári Filharmonikusok, a cseh Filharmonikusok) lépnek fel Kassán.

Fenntartó és pénzügyi konstrukció

1997-ig a Kulturális Minisztérium, azóta a megye fennhatósága alá tartozik a Szlovák Állami Filharmónia Kassa, és jelenleg a megye legnagyobb kulturális intézménye. 2002-től – más kulturális intézményekkel együtt – önkormányzati kezelésbe kívánja adni az állam. Gazdaságilag nonprofit társaságként definiálható, ahol a kapott tá-

ni a nagyszabású, romantikus kompozíciókat, nekem viszont meggyőződés, hogy egy zenekarnak Haydn, Mozart Beethoven műveit kell minél alaposabban elsajátítani, és csak utána a nagyromantikához nyúlni. A klasszikus szerzőknél ugyanis kizárt minden nagyvonalúság; az a kis elnagyolt-ság, az a kicsi pontatlanság, ami még el-el-sikkad egy Csajkovszkij szimfóniában, Mozartnál azonnal hallatszik. Haydn szimfóniái hozzászoktathatják viszont a muzsikust a precíz ritmustartáshoz, a piano és a pianissimo közötti feltűnő különbséghez, egyszóval a kotta pontos követéséhez, mert ellenkező esetben rosszul sikerül az előadás.

– Mit szolt mindehhez a zenekar? Inkább a repertoár vagy inkább a minőségi munka volt fontos számára?

– Semmilyen konfliktust nem érzekeltem szándékaim megvalósításakor. Szerintem egyébként a muzsikuskok minden zenét szeretnek, ami igazán jó és ha a repertoár nem túl egysíkú.

– Szüksége volt-e az együttesnek külön munkára, esetleg több szólampróbára ahhoz, hogy ezek a Haydn-, Mozart-művek valóban jól megszólaljanak?

– Akkoriban nagyon sokat próbáltam, hangversenyenként 8-10-12 alkalommal. Szólampróbákkal kezdtünk és közösen folytattuk a munkát. Mostanra jól beszéljük egymás nyelvét a zenekarral, nincs szükség ilyen mennyiségű próbára, jóllehet még mindig többet próbálok, mint ahogy az nálunk szokásos.

– Változott-e azóta lényegesen az együttes összetétele, létszáma?

– A létszám lényegében nem változott, a mai gazdasági körülmények között nem lehet csodát tenni. Az összetétel természetesen változott – nyugdíjba mentek, fiatalok jöttek, akik közül sokan továbbmentek – közülük többen aztán vissza is jöttek.

– Nagyon nagy a népvándorlás, vagy lehet némi állandóságot biztosítani? Van-e olyan eszköz az együttes kezében, amellyel hosszabb maradásra bírhat egy frissen végzett, jól képzett 23 év körüli fiatal muzsikust?

– Általában véve – elsősorban Budapest vonatkozásában – az a tapasztalatom, hogy ha valakinek valahol mondjuk ötezer forinttal több fizetést ígérnek, az gondolkodás nélkül odamegy. Debrecen vonatkozásában az a – szerencsés – helyzet, hogy

elég nagy vonzáskörzetet tekintve nincs hova menni. Az ország nagy alapterületű részén Debrecen jelenti a csúcst. Sokakban győz az egészséges, teljesen jó értelemben vidéki mentalitás: bármennyire is lenne lehetősége, nem megy Budapestre, mert nem szereti azt a nagyvárost és kiváló muzsikusi erényeit inkább Debrecenben kamatoztatja. Közismert a cívisváros lakóinak városszeretete, amiből a zene is sokat profitál.

– Miután a Debreceni Filharmonikus Zenekar játszik a Csokonai Színház operaelőadásain is, nyilván sok alkalma van operát is vezényelni.

– Vendégkarmesterként, de elég rendszeresen szerepelek a színházban, miután ott a mindenkori zeneigazgató – sokáig Kocsár Balázs, távozása után Bartal László – feladata elsősorban az operák dirigálása.

– Egy-egy évad programjának összeállításakor milyen koncepció szerint válogat az irodalomból?

– Egyetlen – akár koncepciónak is nevezhető – elvem van. Úgy érzem, az utóbbi években nagyon leszűkült Magyarországon a szimfonikus zenekari repertoár és egyfajta hézagpótlást igyekszem megvaló-

si megvalósítását. Csökkent a koncertek iránt érdeklődők száma, ami miatt először a kamaragyüttes hangversenyeket redukálták. A mélypontot 1998 jelentette, amikor az előző év 63 koncertje után mindössze 44 alkalom kínálkozott. 1999-ben ez ismét 60-ra emelkedett.

– A zenekar igyekszik külföldön is „árulni” magát – a szó legvulgárisabb értelmében, hiszen Szlovákia határain túl sem tárgul az érdeklődők köre. A dolgot az is nehezítette, hogy a rendszerváltást követő hirtelen fellángoláshoz képest nálunk is egyre kevesebb az olyan iroda, amely specifikusan külföldi hangversenyek szervezésével foglalkozik. Ennek eredményeként – fogalmazhatunk úgy is, hogy – lehetőség nyílt saját kapcsolatok létrehozására, ami azonban egyben súlyos kötelességet is jelent minden szólista és együttes menedzserjének számára. A nyugat-európai piacon óriási kínálatuk van a kelet-európai zenekaroknak, és egyelőre gyakran győznek a keletiek a nyugatiak számára elfogadhatatlan alacsony árgényükkel. Néhány évig talán élvezhetik még a kelet-európaiak ennek előnyeit, de készülnek már a megfelelő védelmi intézkedések. Szlovákiában is abban bíznak a muzsikuskok, amiben Magyarországon is: a kimagasló színvonal talán akkor is kelendő portéka lesz, ha piaci áron lehet csak megvásárolni.

Szakmai körülmények, feladatok

A zenekar a Kassai Művészetek Házában, annak kitűnő akusztikájú, nagy hangversenytermében rendezti koncertjeit. Ezen kívül egy modern orgona és egy digitális technikával felszerelt stúdió áll rendelkezésére. 1995-ben 50 éves tartós bérleti szerződés keretében vehette át az együttes a volt zsinagóga épületét, amelynek nagyszerű akusztikája koncertre, hangfelvételre egyaránt alkalmas. 700 férőhelyes né-

zőtere, gyönyörű előcsarnoka van. Ha sikerül pénzt szerezni a felújításra, akár bevételi forrásként is funkcionálhat, hiszen állandó gondja a zenekarnak, milyen módon egészítse ki a kapott állami támogatást.

Az együttesnek sok feladata van Szlovákián belül, hiszen ez az ifjú köztársaság második legnagyobb szimfonikus zenekara a Pozsonyi Rádiózenekar után. Az állami támogatást azért kapja az együttes, hogy Kassa városát és környékét ellássa komolyzenei koncertekkel. Részt vesz e terület zenei nevelésében is, külön erre a célra szervezett ifjúsági hangversenyek keretében, amelyeket 1990-ig „nevelő” koncerteknek is neveztek. Azóta nemcsak az elnevezés, a forma is változott. Vonzóbban bizonyult a zenét az irodalommal összekapcsolni, mindkét területről rangos előadóművészek segítségével. Az elhangzó művek kapcsán szó esik a komponistáról és arról a korról, amelyben élt.

A felnőtteknek szóló hangversenyeknek is megvan a maguk dramaturgiája. Évadonként két bérleti ciklust hirdetnek meg, amelyek mindegyike tartalmaz egy, a zeneirodalom legfontosabb műveire épülő és egy könnyedebb sorozatot, egyaránt rangos művészi színvonalon. A szimfonikus zenekar tagjaiból 19 tagú kamaragyüttes is alakult, amelynek saját fellépései is vannak.

Mint mindenütt, Kassán és környékén is megérezték a rendszerváltás gazdasági ne-

Tóth Anna

sítani. Egy-két tiszteletreméltó kivételtől eltekintve a legtöbb együttes nem mer ritkábban hallható, ismeretlen darabokhoz nyúlni. Megpróbálok a közönség számára is fogyasztható műveket választani ezek közül és azokat is műsorra tűzni. Nem töreksem ősbemutatókra és a muzikusok, a közönség türelme árán megszerezhető babérokra, csupán arra, hogy kiderüljön: nemcsak Dvořák 9. szimfóniájából áll a szimfonikus repertoár. Vannak franciák, van Schönberg és még sokan mások, akik szép, igazán „fogyasztható” zenét írtak.

– *Vannak-e elvárásai a debreceni közönségnek, vagy rugalmasan nyitottak az új, a jól előadott műsorszámok irányában?*

– Számomra is meglepő nyitottsággal, érdeklődéssel fogadták a számukra új kompozíciókat. Ováció fogadta például a mintegy 80 percesre sikeredett Bruckner 4. szimfóniát. Ahol csak lehet és ahányszor csak lehet Bartókot is műsorra tűzök, mert szinte szégyenletes, milyen kevésszer szóval meg Bartók mű Magyarországon. És ha megszólal, akkor is inkább csak a 3. zongoraverseny, a Concerto és a Mandarin. Van pedig még néhány igazán jó darabja... Meg kéne becsülni, hogy a világon az elsők között jegyzik, miközben zenéjének minden porcikája a magyar népzénerről, a magyar nyelvről szól. Külföldön ha megkérdezik, hogy mit akarok vezényelni, elsőként mindig Bartókot kérek.

– *Hogyan alakítható ki olyan életforma, amelyben lehetőség van valamennyire együtt élni a debreceni muzikusokkal, miközben Budapesten lakik és alkalmanként önállóan is turnézik? Mennyi időt tölt – mondjuk százalékosan – Debrecenben?*

– Nemzetközi gyakorlatban a vezető karmester-szerződések vagy koncertszámra vonatkoznak, vagy úgy alakítják azokat, hogy 3-4 hónapot kell a dirigensnek az adott városban tölteni évente. Ez egészséges arány; jelen is vagyok, de nincs alkalmuk nagyon megenniük a muzikusoknak.

– *A zenekaron kívül nincs más rendszeres elfoglaltsága? Nem akart, nem kényszerítette az élet arra, hogy tanítson?*

– Kényszer még nem irányított, szabad akaratomból pedig kamarazenét tanítanék szívesen, hiszen az hasonló a vezényléshez: a muzsika sajátosságairól kell beszélni azoknak, akik megszólaltatják az adott műveket. Ezzel együtt jelenleg nem tudnék rendszeresen heti lekööttséget vállalni akkor sem, ha az éppen kamarazene oktatás lenne.

– *Mely debreceni hangversenyekre emlékszik legszívesebben ebből a hat esztendőből?*

– Sok olyan van, hiszen évente 20-30 fellépésünk van. Lehet, hogy ez nem hang-

zik soknak, de a nyári hónapokat leszámítva heti egy hangverseny, amire próbálni, tanulni is kell.

– *Mennyire van lehetősége szölistát választani hangversenyeihez?*

– Az ésszerű pénzügyi határok figyelembevételével szabad keztem kaptam.

– *Mennyire elégedett a külföldi felkérések mennyiségével és minőségével?*

– Ami a minőséget illeti, én választhatom meg, mely felkéréseknek teszek eleget. Nagyon fontosnak tartom, hogy olyan produkciókban vegyek csak részt, ami megfelelő szakmai színvonalat képvisel. Köztudott, milyen nehéz egy karmesternek nemzetközi ismertségre, elismertségre szert tennie. Ha véletlenül a „futottak még” karmesterek körébe kerül, ott kezdik el jegyezni és onnan kikerülni szinte lehetetlen. Ez később presztízsből, pénzben jelentkezik, amit szeretnék elkerülni. Eladni lelmem az ördögnek még ráérek akkor, ha egyszer majd a családom megélhetése múlik ezen. Vannak megfelelő színvonalú művészi felkéréseim – nem túl sok, de még csak 31 éves vagyok. A karmesterek jelentős része csaknem ennyi idő, amikor másoddiplomásként karmester lesz és éveket tölt még korrepetitorként az Operaházban. Az idő nem sürget, tanulnivalóm van éppen elég. Azon is gondolkodtam, hogy nekem és néhány korombeli kollégámnak – Hamar Zsoltnak, Kesselyák Gergelynek, Héja Domokosnak – sokkal nagyobb repertoárismeretünk van, mint legtöbb nyugat-európai kollégámnak, akik nevesebb karmesterek mellett asszisztenskednek hosszú évekig. Nem osztogatják az állásokat és akinek jut, annak nagyon meg kell becsülnie. Ez nincs összefüggésben természetesen az anyagi megbecsültséggel, hiszen asszisztensként vagy zenekari felügyelőként minden biztonnal többet keresnek egy nagyobb nyugat-európai városban, mint itthon vezető karmesterként. Ha azonban egyszer csak lehetőségem lesz bekerülni a komoly nyugati vérkeringésbe, sokkal több lesz a tarsolyomban, mint amire asszisztensként valaha is szert tehetek.

– *Repertoár szempontjából mennyire lehet kihasználni a professzionális Debreceni Kodály Kórus jelenlétét?*

– Velük rendszeresen dolgozunk együtt és néha a Kántussal is dolgozunk. A Kodály Kórusal különleges dolgokat is színpadra lehet állítani. Ilyen volt az idei Tavaszi Fesztiválon a Turandot koncertszerű előadása. Ezt a Puccini operát egy vidéki színház nemigen tűzheti műsorra, mert felémészti az egész éves költségvetést. Az is szégyen lenne viszont, hogy annak a deb-

receninek, aki ezt meg akarja hallgatni, legkevesebb Budapestig, de még inkább Bécsig kellene utaznia.

– *Mennyi ideje van saját magának koncertre, operába járnia? Kinyílt a világ, bárhol, bármikor, bármi elérhető – természetesen a megfelelő áron. Módja van-e élni ezekkel a lehetőségekkel?*

– Főiskolás koromban gyakran jártunk Bécsbe és általában rendszeresen koncertre, operába. A Staatsoper 20 schillinges állólhelyén többször néztem végig a Parsifalt, tanúja lehettem Karajan utolsó fellépésének, láttam-hallottam Carlos Kleibert. Most nincs elég időm és napi nyolc óra partitúratanulás, vezénylés után kedvem sincs mindig este is ezzel foglalkozni.

– *Mennyire érzi magát, illetve érzik magukat „benne” az ország zenei életében?*

– Nagyon szomorúnak tartom, hogy Magyarországon senki sem érdekel az, ami Budapesten kívül történik. Érdekesebb a botrányok és egy-egy már világhírűvé vált, történetesen éppen vidéken működő sztár, mint amilyen például Markó Iván. Történet lehet itt bármi – akár zenekari fesztivál Szombathelyen, operabemutató Pécsen, Szegeden vagy éppen Debrecenben –, sem egy kritika, sem egy újságcikk nem méltatja figyelemre. Az operaelőadásairól nemzetközi szinten is ismert Szegedi Nemzeti Színházról az utóbbi években csak akkor olvashattunk, amikor botrány volt az igazgatóváltás vagy a csődhelyzet kapcsán.

– *Erre az a hivatalos válasz, hogy nincs pénz a kritikusok megfizetésére, ha a honoráriumot még utazási költség is terheli. Tudom, hogy ugyanakkor a vidékről nem író szaklap rendszeresen közöl írásokat külföldi eseményekről.*

– Éppen ez is mutatja, hogy érdeklődés sincs. Soha senki nem érdeklődik Budapestről koncertjeink, operaelőadásaink iránt, még abból a célból sem, hogy az esetleg itt felbukkanó tehetségeket felfedezzék maguknak. Az sem vigasztal, hogy ez az ország köztudottan vízfejtő, várom azonban a változást, mert részei vagyunk a magyar kultúrának. Lehet, hogy azért nem vagyunk érdekesek, mert itt nincs botrány? Szeretném ugyan, ha többet lehetne a debreceni zenei (és általában kulturális) életéről olvasni a sajtóban, de ha ennek ez az ára, lemondok róla. Eljön talán az az idő, amikor a jó dolgokat tartják fontosnak az emberek: egy adott esztendőben hány egészséges csecsemő született, hány elsős kisdiák tanult meg írni-olvasni és hány ember hallgathatott Haydn-, Mozart-, Bartók-muzsikát, kiváló tolmácsolásban.

Tóth Anna